

Др Бојан Тубић, доцент
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду

ПРИСТУП „МЕЂУНАРОДНОЈ ПРАВДИ“ (НАДЛЕЖНОСТ МЕЂУНАРОДНИХ СУДОВА) У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ¹

Сажетак: Овај рад се бави истраживањем надлежности међународних судова за решавање спорова из области заштите животне средине. У последњих неколико деценија постоји жива активност држава на пољу регулисања ове области и у том циљу закључени су бројни међународни уговори. У случајевима када дође до њихове кршења требало би да постоји међународна инстанца која би такве спорове решавала. Данаас, постоји неколико судова, трибунала и арбитража које могу да решавају спорове у вези са животном средином. Ипак, по нису специјализовани судови, него се у оквиру своје опште надлежности могу бавити и овим споровима. Проблем код њих је у томе што државе морају да прихвате њихову надлежност, односно она није обавезна. Такође, приватни субјекти немају право приступа овим инстанцама. Судови и комисије за заштиту људских права имају своју улогу и у заштити животне средине. Суд Европске уније опширо најдаље у санкционисању правила о живојној средини, због своје посебне положаја и овлашћења које му дају оснивачки уговори Европске уније. Недостаци постојећих механизма за решавање спорова би се могли избећи оснивањем једне специјализоване Међународне суда за животну средину, али је постоји за његово оснивање још у току и није извесно да ли ће он икада бити основан.

Кључне речи: животна средина, Међународни суд, људска права.

---

¹Овај рад је резултат истраживања на пројекту „Биосенсинг технологије и глобални систем за континуирана истраживања и интегрисано управљање екосистемима“ (бр. пројекта - 43002). Средства за реализацију овог пројекта обезбедило је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. УВОД

Све су већи изазови по животну средину, односно долази до њеног све бржег уништавања а не постоје ефикасна правна средства за њену заштиту која би била доступна свима, како државама, тако и приватним субјектима. Ефикаснији систем и лакши приступ правди, односно међународним судским инстанцама би свакако допринео смањивању штетних последица и обавезао државе да унапреде мере за очување животне средине. Активности које су предузимане на овом плану, на националном и међународном нивоу, нису постигле очекиване ефекте. Данас не представља проблем доношење прописа о животној средини, него обезбеђивање ефикасне примене и поштовања већ усвојених норми, што се може постићи само кроз унапређивање политике заштите животне средине и приступ правди.² Доношењем Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине (Архуске конвенције) афирмисан је приступ правди односно правосуђу, тако што је омогућено да сви појединци чија су права повређена у вези са питањима која се тичу животне средине имају права на судску заштиту.³ Она је унела значајна побољшања у државама које су је ратификовале.⁴ Међутим, постојећи механизми за решавање међународних спорова из области заштите животне средине нису одговарајући и не пружају заштиту правима појединаца и животној средини. Државе су покушале да заштите животну средину путем бројних вишестраних и двостраних међународних уговора. Већина ових уговора оставља могућност да државе користе међународно правосуђе како би решиле међусобне спорове. Ипак, пракса држава о примени међународних уговора открива велике недостатке у примени и недостатак механизма за спровођење. Недостатак обавезне надлежности судова и неспремност држава да траже санкције за кршење уговора негативно утичу на међународну заштиту животне средине. Циљ овог рада јесте управо да прикаже тренутно стање у погледу надлежности међународних судова у вези са споровима о животној средини и да укаже на постојеће недостатке и могућности за њихово превазилажење.

---

² George Pring, Catherine Pring, „The Future of Environmental Dispute Resolution”, *Denvver Journal of International Law & Policy*, 40/2011-2012.

³ Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, 25 June 1998, <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf> 2. новембар 2014. Вид. Родољуб Етински, „Specific Features of Human Rights Guaranteed by the Aarhus Convention“, *Зборник радова Правној факултетеи у Новом Саду* 2/2013, 86-91.

⁴ Вид. Robert Carnwath, „Access to Environmental Justice“, *Common Law Review*, 11/2010.

2. АРБИТРАЖНИ ТРИБУНАЛИ

Арбитражни трибунали могу да представљају значајан форум за решавање међународних спорова о животној средини. Њихови недостаци су слични као код Међународног суда а односе се на добровољност, односно пристанак државе на оснивање и надлежност одређеног арбитражног трибунала. Арбитражни трибунал је у својој одлуци из 1941. године, у случају Трејл Смелтер први потврдио постојање правила да међународна одговорност може да настане из прекограничних активности које изазивају значајну штету по животну средину.⁵

Стални арбитражни суд је основан међудржавним споразумом 1899. године и данас представља најстарију институцију која се бави решавањем међународних спорова. Он нема обавезну надлежност, већ је надлежан када је барем једна страна у спору држава, или организација и када се обе стране у спору изричито сагласе да поднесу спор на решавање. На конференцији која је одржана у Вашингтону 1999. године водећи правни теоретичари су предложили да Стални арбитражни суд буде форум за решавање међународних спорова о животној средини. Заступници оваквог предлога су тврдили да је Стални арбитражни суд већ широко прихваћен и поштован од стране држава чланица Уједињених нација. Међутим, постоје други проблеми у вези са њим, као на пример недостатак обавезне надлежности. Државе и приватни субјекти могу да донесу одлуку да не учествују у оваквом начину решавања спорова. Такође, не постоји транспарентност оваквог поступка, јер одлуке нису доступне јавности. Стални арбитражни суд не може да буде форум за спорове између два приватна субјекта, на пример између жртве штетног деловања по животну средину и транснационалне компаније која је проузроковала штету, јер барем једна страна у спору мора да буде држава. Уколико овај услов остане, Стални арбитражни суд ће имати мало утицаја на решавање спорова из области животне средине, на међународном и унутрашњем плану.

2.1. Међународни суд за арбитражу и измирење у области животне средине

Група међународних правника је 1994. године основала Међународни суд за арбитражу и измирење у области животне средине са сталним седиштима у Мексику и Шпанији. Овај „суд“ је заправо једна институционализована арбитража и решава, путем измирења, или арбитраже спорове које

---

⁵ Trail Smelter Arbitration (United States v. Canada), Arbitral tribunal, 3 U.N. Rep. Int'l Arb. Awards 1905 (1941).

износе државе, приватни субјекти или невладине организације. Такође, овај Суд може да даје и саветодавна мишљења о правним питањима од међународног значаја која се односе на животну средину, по захтеву сваког физичког или правног лица, или државе. Мишљења могу да буду претходна, уколико се односе на питање да ли је предложени пројекат у складу са прописима о животној средини, или накнадна, уколико се односе на питање да ли је одређена активност предузета у складу са прописима о животној средини. При доношењу својих мишљења, Суд се руководи међународним правом, националним законодавствима и другим начелима и правилима, јавноправног и приватноправног карактера. Суд увек дозвољава приватним субјектима да поднесу спорове на решавање, али они морају да прихвате његову надлежност. У складу са тим, свака страна у спору може да одлучи да не учествује у поступку пред Судом. До сада је суд доносио углавном мишљења, а државе нису прихватале захтеве за измирење.⁶ Упркос својим недостацима, поједини аутори сматрају да је управо овај Суд прави пример за оснивање једног Светског суда за животну средину, јер дозвољава појединцима, невладиним организацијама и другим приватним субјектима да са државама учествују равноправно у поступцима.⁷

3. МЕЂУНАРОДНИ СУД

Међународни суд решава спорове између држава које прихвате његову надлежност. Он може да решава спорове који се односе на животну средину али државе морају да се сагласе да њему поднесу спор на решавање. Интереси држава нису увек у складу са интересима појединаца, а посебно када је реч о економским приоритетима. На пример, државе могу да толеришу уништавање животне средине или чак да томе и допринесу. Недржавни субјекти, односно невладине организације које су често најгласнији заговорници заштите животне средине немају право приступа Међународном суду. Такође, ово право немају ни други субјекти, као на пример, мултинационалне компаније. Вероватно у ближој будућности неће доћи до промене Статута Међународног суда у правцу омогућавања и приватним субјектима да учествују у поступку пред њим. У члану 26 Статута је предвиђено да Суд може да формира једно или више одељења, састављено од троје или више судија, за решавање посебних врста спорова. На основу

---

⁶ Ole Pedersen, „An International Environmental Court and International Legalism“, *Journal of Environmental Law* 24/2012, 552.

⁷ Peggy Rodgers Kalas, „International Environmental Dispute Resolution and the Need for Access by Non-State Entities“, *Colorado Journal of International Environmental Law & Policy*, 12/2001, 214.

овог члана, 1993. године је основано Одељење за питања заштите животне средине. Међутим, до сада, ниједна држава није поднела спор на решавање овом одељењу. Један од разлога је и тај што државе могу да одлуче и да оснују посебно *ad hoc* одељење Суда и на тај начин могу да утичу на његов састав. Чланови Одељења за заштиту животне средине су већ изабрани и не подлежу утицају страна у спору. Такође, чланови овог одељења не поседују посебна знања о животној средини, у односу на остале судије Међународног суда. Због свега тога Суд је 2006. године одлучио да више не бира судије овог одељења, чиме је оно престало да постоји.

Међународни суд је у својој досадашњој пракси разматрао и случајеве који су поред осталих укључивали и одређена питања заштите животне средине. То се, на пример, десило у Случају Габчиково-Нађмарош⁸ и Случају поводом фабрика целулозе.⁹ Међутим, у оба ова случаја питање заштите животне средине није било примарно већ је оно разматрано уз нека друга питања међународног права - кршења међународних уговора и друга.

4. СУД ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

У пракси Суда Европске уније разматрана су права која се тичу здраве животне средине. У оквиру Европске уније настављају се покушаји стварања једног потпуног и заједничког режима заштите животне средине. Суд ЕУ је до сада разматрао преко 100 случајева које је покренула Комисија, а који су се бавили пропустом држава чланица да примене правила ЕУ о животној средини. Такође, држава чланица може да покрене поступак пред Судом против друге државе уколико ова крши своје обавезе. На пример, Комисија је 2006. године покренула поступак против Финске због непоштовања обавеза прописаних правом тадашње Европске заједнице. Суд је, годину дана касније, изјавио да је Финска пропустила да сачини и примени планове о пријему и руковођењу отпадом, у свим лукама и на тај начин није удовољила обавезама прописаним у Директиви 2000/59/ЕЗ из 2000. године.¹⁰ Суд је одлучивао и о кршењу других прописа ЕУ који се

---

⁸ Случај Габчиково-Нађмарош, пресуда од 25. септембра 1997. године, Међународни суд (Case Concerning Gabčíkovo Nagymaros Project, (Hungary/Slovakia), Judgment of 25 September 1997, ICJ).

⁹ Случај између Аргентине и Уругваја поводом фабрика целулозе на реци Уругвај, пресуда од 20. априла 2010. године (Case Concerning Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Judgment of 20 April 2010).

¹⁰ Случај Ц-523/06 Комисија ЕЗ против Републике Финске, пресуда од 4. октобра 2007. године, Суд ЕУ (Case C-523/06 Commission of the European Communities v Republic of Finland, Judgment of the Court (Sixth Chamber) of 4 October 2007, ECJ).

односе на животну средину, као што су акти из области: спречавања и контроле загађивања, приступа информацијама, учешћа јавности у доношењу одлука, приступа правди у погледу питања животне средине, квалитета ваздуха, климатских промена, очувања природних станишта и других.¹¹

Европска унија је посебна врста међународне организације која је постигла висок степен интеграције. Стога, ни правила унутар ње, нити њихово спровођење нису класичног, конвенционалног типа. Наиме, Суд ЕУ је показао у својој пракси јако мало толеранције за пропусте држава чланица да примене право ЕУ.¹² Овај систем се показао изузетно ефикасним, не само у области заштите животне средине. Међутим, Суд ЕУ је надлежан за спорове само између 28 држава чланица ЕУ, а не за све државе и он ће остати „привилегија“ релативно малог броја држава Европе, односно њихових држављана.

5. МЕЂУНАРОДНИ КРИВИЧНИ СУД

Међународни кривични суд је надлежан за кривична дела геноцида, ратне злочине, злочине против човечности и агресију. Његова надлежност је супсидијарна у односу на националне судове. Он није надлежан за злочине против животне средине, иако је било разматрања таквих предлога, при доношењу Статута Суда. Уколико би злочини против животне средине били укључени у надлежност Суда, тада би појединци и приватни субјекти могли да буду осуђени за чињење таквих злочина. Међутим, очигледно је да је дефинисање ових кривичних дела био тежак посао и да није дошло до проширивања надлежности Суда у том правцу. Начело *nullum crimen sine lege* из члана 22 Статута несумњиво захтева да дође до измене Статута, уколико би се желело да Међународни кривични суд има надлежност и над кривичним делима против животне средине. Поједини аутори имају негативан став према овом пропусту и наводе да се још у Нацрту правила о одговорности држава, у члану 19 наводи да озбиљно кршење међународне обавезе од суштинског значаја за очување животне средине представља међународни злочин.¹³ Питање међународних кривичних дела против животне средине је значајно јер би њихово прихватање утицало и

---

¹¹ Elena Paraschiv, „Interests of the European Council and the European Union in the Area of Environment Protection“, *AGORA International Journal of Juridical Sciences*, 3/2013, 150.

¹² Molly Elizabeth Hall, „Environmental Law in the European Union: New approach for Enforcement“, *Tulane Environmental Law Journal*, 20/2007, 302.

¹³ Kenneth F. McCallion, H. Rajan Sharma, „Environmental Justice without Borders: The Need for an International Court of the Environment to Protect Fundamental Environmental Rights“, *George Washington Journal of International Law & Economy*, 32/1999-2000, 361.

на јачање заштите уставних права животне средине у појединим државама. Омогућавање суђења за намерно уништавање животне средине би значајно проширило утицај међународних прописа о животној средини и омогућило приступ међународним судовима за спорове из ове области.

6. МЕЂУНАРОДНА ТЕЛА ЗА ЗАШТИТУ ЉУДСКИХ ПРАВА

6.1. Однос људских права и животне средине

Права везана за животну средину и људска права се значајно преклапају.¹⁴ Људско право на здраву животну средину у начелу постоји, али је спорно да ли је оно достигло ниво међународног обичајног права. Многи међународни уговори садрже одредбе које прихватају нова права животне средине, али не постоји сагласност шта та права обухватају.

Постоје два угла посматрања животне средине са позиције људских права. У првом се животна средина посматра као предуслов за уживање људских права. Уништавање животне средине може да допринесе кршењу ових права.¹⁵ Дрги приступ подразумева да постоји право на здраву животну средину и сродна права, која се називају и „правима треће генерације“, чија је главна карактеристика да су у суштини колективна права и да захтевају међународну сарадњу за њихово остваривање. Први приступ је добио потврду и пред Међународним судом, у случају Габчиково-Нађмарош, у одвојеном мишљењу судије Верамантрија, који је изјавио да заштита животне средине представља значајан део савремене доктрине о људским правима, и да представља одлучујући услов за бројна људска права, као што су право на здравље и право на живот. Он је истакао и да штета шроузрокована животној средини може да угрози сва људска права која се наводе у Универзалној декларацији о људским правима и другим инструментима који штите људска права.¹⁶

Уколико право на здраву животну средину не добије правну потврду, оно није обавезујуће и међународни трибунали нису надлежни да разма-

¹⁴ George Pring, Catherine Pring, „Specialized Environmental Courts and Tribunals at the Confluence of Human Rights and the Environment, *Oregon Review of International Law*, 11/2009, 305.

¹⁵ Bridget Lewis, „Environmental Rights or a right to the Environment? Exploring the Nexus between Human Rights and Environmental Protection“, *Macquarie Journal of International & Comparative Environmental Law* 8/2012, 37.

¹⁶ Одвојено мишљење судије Верамантрија у Случају Габчиково-Нађмарош, Међународни суд, пресуда од 25. септембра 1997. године (Dissenting Opinion by Judge Weeramantry ин Case Concerning Gabcikovo Nagymaros Project, (Hungary/Slovakia), ICJ, Judgment of 25 September 1997).

трају захтеве засноване на кршењу таквог права. Изостанак међународног уговора који садржи права животне средине или прихватања ових права као међународних обичајних правних правила, доводи до тога да она нису погодна за судску заштиту у већем делу света.

У последњих двадесетак година полако је прихватан став да право животне средине треба да добије правну заштиту као и традиционална људска права. Закључене су бројне међународне конвенције, усвојене су декларације и доношени национални уставни који садрже одредбе о правима животне средине. Поједини међународни акти који садрже овакве одредбе су: Агенда 21,¹⁷ Рио декларација о животној средини и развоју из 1992. године,¹⁸ и Међународни пакт о грађанским и политичким правима.¹⁹ Разлог за појављивање ових извора је све већа интеграција економског развоја, животне средине и људских права. Ово је посебно видљиво у правним инструментима који регулишу домородачке заједнице. Конвенција МОР о домородачким и племенским заједницама у независним државама²⁰ изричито помиње везу између домородачких народа и животне средине.

Међународни комитети и друга тела за заштиту људских права су значајно утицали на примену основног права на здраву животну средину на ситуације које се тичу озбиљних ризика по животну средину. Постоји и међународни консензус о томе да државе имају позитивну обавезу да, у оквиру своје надлежности, спрече појаве које могу да угрозе људски живот. Једна од најзначајнијих новина је та да су тела за заштиту људских права омогућила појединцима и невладиним организацијама да могу да директно поднесу тужбе овим међународним телима. Међутим, постоје одређена ограничења ефикасности ових трибунала у решавању захтева који се односе на животну средину. Већина ових инстанци не обезбеђује ефикасна правна средства за жртве. Такође, тужбе могу да буду поднете само против држава које су стране уговорнице одговарајућих међународних уговора. На тај начин, приватне транснационалне компаније избегавају надлежност ових тела.

---

¹⁷ Agenda 21, United Nations Conference on Environment & Development, Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992, <http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>, 4. новембар 2014.

¹⁸ Rio Declaration on Environment and Development, 1992, <http://www.jus.uio.no/lm/environmental.development.rio.declaration.1992/portrait.a4.pdf>, 4. новембар 2014.

¹⁹ International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>, 4. новембар 2014

²⁰ ILO Convention 169, Convention Concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries, 27 June 1989, <http://www.ilo.org/indigenous/Conventions/no169/lang--en/index.htm>, 4. новембар 2014.

6.2. Комитет за људска права

Комитет за људска права је једно од међународних тела за заштиту људских права и основан је Међународним пактом о грађанским и политичким правима. Он је разматрао питања животне средине која су представља-ла претње за право на живот, на основу члана 6 става 1 Међународног пакта. У једном случају пред овим Комитетом, канадски држављани су тврдили да радиоактивни отпад представља озбиљан ризик по здравље и кршење члана 6 Пакта. Комитет је одбацио овај захтев на питању надлежности али је ипак навео да је случај покренуо озбиљна питања у погледу обавезе држава да заштите људски живот.²¹ У другом случају, Комитет је приметио да су активности држава на пољу економског развоја ограничена међународним обавезама држава да поштују људска права.²² На основу овога се може закључити да је Комитет у својој пракси имао одређене случајеве у којима је истицао значај заштите животне средине. Међутим, његов недостатак је у томе што он није судски орган и ограничен је на достављање својих закључака конкретном појединцу и држави. Пред овим телом се не може водити судски поступак, нити се доноси формална пресуда, што значи да се не утврђује одговорност учиниоца. У складу са тим, Комитет може само да утврди да су државе одговорне за кршење људских права, док корпорације и други недржавни субјекти остају ван његове надлежности.

6.3. Европски суд за људска права

Европски суд за људска права може да разматра само случајеве који су покренути против држава, за кршења Европске конвенције о људским правима и основним слободама. Један од случајева у којима се Европски суд за људска права бавио питањем животне средине јесте случај Лопез Остра против Шпаније.²³ У њему је Суд успео да један захтев који се односио на животну средину подведе под једно заштићено људско право. Тужитељка се жалила на емисије из фабрике за прераду отпада, која је изграђена на општинском земљишту, уз субвенцију државе, на само 12 метара од њене куће. Она је подносила жалбе националним судовима, због кршења основних људских права, гарантованих Уставом Шпаније, али судови нису уважили њене аргументе и нису јој пружили заштиту. Она се тада обратила Европском суду за људска права тврдећи да је неактивност локалних органа власти довела до повреде њених права на основу Европске конвенције. Суд је

²¹ E.H.P. v. Canada, Communication No. 67/1980, U.N.Doc. CCPR/C/OP/1, 20 (1984).

²² Länsman et al. v. Finland, Communication No. 511/1992, U.N. doc. CCPR/C/52/D/511/1992 (1994).

²³ Представка бр. 16798/90, Case of Lopez Ostra v. Spain, пресуда Европског суда за људска права од 9. децембра 1994. године.

нашао да је дошло до кршења члана 8 – заштита приватног и породичног живота, али је сматрао да није дошло до повреде члана 3 – забрана тортуре, нехуманог и понижавајућег поступања и кажњавања. Суд је заузео став да државе чланице конвенције имају позитивну обавезу да предузму мере да обезбеде права на основу члана 8, као и дужност да спрече мешање државних органа. Поред овог случаја, Европски суд за људска права се посредно бавио питањима животне средине и у случајевима Онерилдиз против Турске²⁴ и Хатон и остали против Уједињеног Краљевства.²⁵ Иако су ово позитивни примери, поље примене Европске конвенције је и даље веома уско када су у питању права животне средине. Право на здраву животну средину није предвиђено Конвенцијом и не може бити основ за покретање поступка пред Европским судом за људска права, већ мора да буде у вези са другим члановима Конвенције. Такође, поступак се може покренути само против државе чланице, а не против приватних субјеката.

6.4. Интерамерички суд за људска права

Интерамерички суд за људска права је основан Америчком конвенцијом о људским правима. Његова надлежност је да примењује и тумачи ову конвенцију и он може да доноси обавезујуће одлуке и да досуђује компензацију, али није директно доступан жртвама. Заправо, Интерамеричка комисија за људска права може, по својој дискреционој оцени, да проследи конкретан случај Суду, уколико је конкретна држава изричито прихватила надлежност Суда да решава спорове. Појединац формално не учествује у поступку. Суд може да разматра само одговорност државе, а не и појединачну одговорност и стога не може да разматра приватне тужбе. 1990. године, Интерамеричком суду за људска права поднета је тужба у име Хуаорани народа против државе Еквадор. У њој је наведено да је дошло до кршења људских права предвиђених Америчком конвенцијом, као последица активности у области истраживања нафте. Ова кршења су укључивала и загађивање воде, земљишта и ваздуха. Након истраге, Комисија је донела свој извештај, у којем је закључила да развој мора да се остварује под условима поштовања људских права појединаца. Отклањање штетних последица је потребно како би се исправиле грешке које никада нису ни требале да се догоде. Комисија је сматрала да су и држава и компаније које су спроводиле активности на истраживању нафте биле одговорне за насталу штету и да морају заједно да је надокнаде. Дужност државе је да обезбеди да она буде надокнађена. Комиси-

---

²⁴ Представка бр. 48939/99, *Case of Oneryildiz v. Turkey*, пресуда Европског суда за људска права од 30. новембра 2004. године.

²⁵ Представка бр. 36022/97, *Case Of Hatton and Others v. The United Kingdom*, пресуда Европског суда за људска права од 8. јула 2003. године.

ја је предложила да Еквадор предузме мере како би обезбедио пуно учешће свих лица у доношењу одлука које директно погађају њихову животну средину и да обезбеди приступ ефикасним судским механизмима.²⁶

У једној својој ранијој одлуци, Комисија је утврдила да је Бразилска влада, изградњом аутопута кроз шуме Амазоније, а без предузимања одговарајућих мера за заштиту Јаномани народа прекршила њихова права на живот и здравље. Припадници овог народа су били погођени болестима, а дошло је и до њиховог премештања и насељавања колониста. Комисија је препоручила да бразилска влада предузме превентивне здравствене мере, оснује Јаномани парк и да се договара са домородачким народима.²⁷

Ове одлуке указују на то да Интерамерички суд препознаје и прихвата права животне средине. Међутим, његове препоруке нису обавезујуће и не могу да обезбеде ефикасне правне лекове појединцима.

Досадашња пракса међународних тела за заштиту људских права је показала да се полако прихватају начела људских права у случајевима који укључују штету насталу по животну средину. Комитети за заштиту људских права имају и одређене недостатке у заштити појединаца. Пре свега, они издају углавном препоруке које нису формално обавезујуће за државе. За разлику од њих, судови за заштиту људских права доносе обавезујуће пресуде. Међутим, и они игноришу улогу недржавних субјеката. Сва ова тела ипак могу да послуже за утврђивање кршења права у вези са животном средином и могу да допринесу стварању притиска јавности на државе.

7. ПОКУШАЈИ ОСНИВАЊА МЕЂУНАРОДНОГ СУДА ЗА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

Недостаци постојећих међународних судова довели су до стварања иницијативе за оснивање једног специјализованог Међународног суда за животну средину. Такав суд би могао да буде права инстанца за суђење у случајевима као што су прекогранична загађења и климатске промене, који прелазе границе националних јурисдикција.²⁸

Крајем осамдесетих година прошлог века јавиле су се тенденције за стварањем новог међународног тела у оквиру Уједињених нација, које би

²⁶ Report on the situation of Human Rights in Ecuador, Chapter VIII – The Human rights Situation of the Inhabitants of the Interior of Ecuador affected by Development Activities, 24 April 1997, <http://www.cidh.org/countryrep/ecuador-eng/chaper-8.htm> 12. новембар 2014.

²⁷ Case No. 7615 (Brasil), Resolution No. 12/85, Inter-American Commission of Human Rights, Decision of 5 March 1985.

²⁸ О промени климе вид. Родољуб Етински, „Нови концепт правичности и људска права као фактори ефикасности глобалне борбе против промене климе“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2014, 73-89.

имало овлашћења за доношење одлука и њихово спровођење, а бавило би се питањем глобалног загревања. Представници из 176 држава и неколико хиљада међународних организација састали су се 1992. године у Бразилу на Конференцији Уједињених нација о животnoj средини и развоју. На овој конференцији је усвојена Рио декларација о животnoj средини и развоју. Начело 10 ове декларације предвиђа да „државе морају да олакшају и подстичу развијање свести уз учешће јавности, тако што ће обезбедити да информације буду свима лако доступне. Мора се обезбедити ефикасан приступ правним и административним поступцима, укључујући и надокнаду штете и правни лек“.²⁹ Ово начело није предвидело оснивање новог међународног суда који би обухватао недржавне субјекте, али је било јасно да ће се таква питања појавити.

Један од најстаријих и најдетаљнијих предлога за оснивање једног међународног суда је донет 1989. године, на Конференцији у Риму на којој су учествовали представници 30 држава. На овој конференцији су усвојени предлози да се изради нацрт једне универзалне међународне конвенције о правима животне средине и да се, у оквиру Уједињених нација, оснује једно међународно тело или комисија које ће пратити примену међународних уговора о животnoj средини и које би разматрало жалбе држава о кршењима тих уговора. Предложено је да се именује Високи комесар УН за животну средину, који би председавао комисијом, разматрао жалбе и издавао ивештаје о кршењима. Такође, предложено је и да се оснује посебан Међународни суд за животну средину, који би био доступан за државе, органе Уједињених нација и приватне субјекте.

Основна идеја оснивања оваквог међународног суда је да државе буду правно одговорне целој међународној заједници за акте који узрокују значајну штету животnoj средини на њиховој сопственој територији, на територији других држава и у областима ван граница националних јурисдикција, као што је, на пример, отворено море. Државе морају да усвоје све неопходне мере како би спречиле настанак такве штете. У складу са овим, државе би могле да буду проглашене одговорним за озбиљну штету по животну средину, чак и у оквиру њихових националних граница. Поступак против државе би могли да покрену појединци, невладине организације или друге државе. Од држава се тражило да забране све активности које могу да проузрокују непоправљиву штету екосистемима, да спрече војне активности које би могле да доведу до настанка такве штете и да усвоје стандарде заштите животне средине који су постављени на међународном нивоу.

1999. године донет је Нацрт уговора о оснивању Међународног суда за животну средину. Он је регулисао сва релевантна питања у вези са овим су-

---

²⁹ Начело 10 Рио декларације (Principle 10 of the Rio Declaration on Environment and Development).

дом, као што су: састав, надлежност, применљиво право, финансирање суда и друга питања. У овом Нацрту је било предвиђено да се овакав суд оснује или у оквиру Уједињених нација, као додатак неком међународном телу, као што је на пример Стални арбитражни суд, или да се оснује као једно независно тело. Он би се састојао од петнаест независних судија које би избрала Генерална скупштина УН, са листе коју поднесе Генерални секретар. Мандат судија би трајао седам година, уз могућност реизбора.³⁰ Суд би имао надлежност да решава спорове из области животне средине путем посредовања, арбитраже или судске одлуке и био би комплементаран у односу на националне правне системе. Право приступа Суду би било широко постављено, како би омогућило учествовање у поступку појединцима, корпорацијама, невладиним организацијама, државама, регионалним и локалним органима власти, Европској унији и међународним организацијама и агенцијама Уједињених нација. Суд би био надлежан за злочине против животне средине, који би се могли дефинисати као намерно доношење велике, дуготрајне и озбиљне штете природној средини. Суд би био надлежан и у случајевима поводом транснационалног или међународног загађења животне средине. У поступку одлучивања, Суд би примењивао свој Статут и Правила поступка и доказивања, релевантне уговоре и начела и правила општег међународног права, као и националне прописе из свих правних система.

Међународни суд за животну средину вероватно неће бити установљен у блиској будућности. Подршку за његово оснивање морају пружити не само међународни правници, него и политичари.³¹ Нису сва питања решена на одговарајући начин. На пример, који су то акти штетни по животну средину за које би стални суд поседовао надлежност, односно када би он заснивао своју надлежност. Национални судови би, заправо, имали приоритет у решавању спорова о животној средини, а поступак пред међународним судом би се користио само уколико су домаћи поступци или закони недоступни, или неефикасни. Нејасно је само ко би одређивао да ли су домаћи поступци неефикасни.

Највећи проблем код овог суда је свакако одбијање држава да буду позвани на одговорност од стране недржавних субјеката. Суверенитет је и даље један од темеља међународног права и државе се противе томе да међународни судови имају надлежност над њиховим држављанима. Међународни суд за животну средину би могао да донесе одлуку да су и државе и приватни субјекти, укључујући и мултинационалне корпорације одговорне за штету нанету животној средини. Он би могао да се меша у суверенитет држава тако што би дозволио истраживање и приступ информацијама о животној среди-

³⁰ P. Kalas, 236.

³¹ Ibid., 238.

ни. У случајевима када је еколошку штету поузроковала политички утицајна мултинационална корпорација, која обезбеђује значајне приходе својој држави, мало је вероватно да би влада пристала на истрагу против ње, коју би спровела трећа страна, у поступку чији је резултат немогуће предвидети.

ЗАКЉУЧАК

Постојећи међународни системи заштите нису обезбедили одговарајућу заштиту права појединаца за еколошку штету која је настала деловањем мултинационалних компанија. Постоји неколико међународних и регионалних инстанци за решавање спорова у вези са животном средином, али ниједан од њих не обезбеђује форум за приватне субјекте који желе да поднесу тужбу против других недржавних субјеката. Поступци приватних лица против великих мултинационалних компанија пред националним судовима често нису ефикасни због процедуралних ограничења, или проблема у самом правосуђу појединих држава. Није, пак, реално да се очекује да недржавни субјекти добровољно предузму превентивне мере за заштиту животне средине. Како би се спречиле озбиљне штете по животну средину, морају да постоје универзално прихваћена права животне средине и обавезе за државе и све недржавне субјекте.

Заштита људских права се показала као једно од најуспешнијих средстава за заштиту животне средине и жртава еколошких штета. Међународна заједница треба да призна право на здраву животну средину као људско право и да успостави један међународни систем који би санкционисао кршење тог права и других прихваћених правила о животној средини. Потребно је да се усвоје обавезујућа универзална начела која су једнако применљива на државе и недржавне субјекте. Успостављање једног специјализованог Међународног суда за животну средину би свакако допринело јачању правде и омогућило би заштиту недржавним субјектима. Није реално претпоставити да ће такав суд решити све па ни већину светских проблема у вези са животном средином, али може имати позитиван утицај на доношење одлука у појединим државама, на понашање великих корпорација и на подизање свести јавности о постојећим проблемима. Суд може посредно да утиче и на законодавне и извршне власти појединих држава, да предузимају активности у оквиру својих надлежности како би решавали проблеме животне средине. Међународни суд за животну средину мора да буде заснован на владавини права, начелу одрживог развоја и на праву које се може применити на локалном, националном, регионалном и међународном плану. Тако устројен, он свакако може само да допринесе да приступ правди буде доступан свима, како на унутрашњем, тако и на међународном плану.

*Bojan Tubić, Ph.D., Assistant Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

Access to „International Justice“ (The Jurisdiction of International Courts) in the Cases of Environmental Protection

Abstract: *This paper deals with the issue of jurisdiction of international courts and tribunals for resolving disputes in the field of environmental protection. In the last few decades there was intense activity of states in the regulation of this field and in achieving this goal numerous international treaties have been concluded. In the cases of their violations there should be an international forum which would resolve this kind of disputes. In this moment there are some courts, tribunals and arbitrations which could resolve environmental disputes. However, these are not specialized courts but under their general competencies they can deal with these disputes. The problem is that States have to accept their jurisdiction, which means that jurisdiction is not compulsory. Also, the private entities do not have the right to access these instances. Courts and committees for the protection of human rights have their role in environmental protection. The Court of Justice of the EU has made a significant progress in enforcing environmental rules, due to its specific position and competencies given to it by the founding treaties of the European Union. The shortcomings of the existing mechanisms for dispute resolution could be avoided by creating a specialized International Court for Environment, but the procedure for its creation is still in progress and it is uncertain whether it will be established or not.*

Key words: *environment, International Court of Justice, human rights.*

